

Kazahsztán a nagyhatalmak tükrében

Ágó Ferenc

A független Kazahsztán új geopolitikai helyzete

A Szovjetunió felbomlásával tulajdonképp létrejött egy 2,7 millió km² területű, ásványkincsekben hihetetlen gazdagságú állam. Kazahsztán geopolitikai helyzete viszont rendkívül érzékeny; a keresztény és az iszlám kultúra, a türk népek és a han, valamint a két nagyhatalom, Kína és Oroszország ütközőzónája. Mivel az ország ebben a formájában és környezetében tulajdonképp sosem létezett, a nemzetállam építésén kívül az ország vezetőinek feladata volt a szövetségi rendszer, a szuverén kül- és biztonságpolitika kidolgozása is. A kazahsztáni politikusok a kezdet kezdetén nagyszerűen vették észre, hogy gyenge és fiatal állam létére az országuk stabilizálódása és a térségből való kiemelkedése a nagyhatalmak támogatásai és befektetései nélkül nem jöhet létre. Így sokak szerint a közép-ázsiai térség legstabilabb és a világgazdaságba leginkább beintegrálódó Kazahsztán sikereinek kulcsa a külpolitikájában és nagyhatalmi viszonyrendszerében keresendő.

Egy újonnan született ország hatalmas nyersanyag és energiahordozó-készlete persze a világ minden nagy nyersanyag feldolgozó és -energiaigényű állam érdeklődését felkeltette és nem kellett sokat várni a világ legnagyobb olajcégeinek megjelenésére sem (Chevron, ExxonMobil, Elf, Shell, Agip, British Petrol, stb.), de az olaj elszállításának érdekellentétei és problémái a XIX. század nagyhatalmi törekvéseit idézik. Kazahsztánnak mindenek előtt az anyaországgal, a Szovjetunió jogutódjával, Oroszországgal kellett a politikai, katonai, gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat rendeznie, megfogalmazni jogi alapú szuverenitását még hozzá olyan formában, hogy a kazah politikai életre, gazdaságra ne egy fejlődő, gyarmati országra jellemző, aszimmetrikus szerep jusson. A kialakult helyzet súlyosságát tovább fokozza, hogy az ország atombombával rendelkezett, mindehhez szükséges technikai feltételeivel és intelligenciájával, amellyel folytatott esteleges politizálás és / vagy egy szélsőséges iszlám állammal való kereskedelem, az arról esetlegesen odajutó technikai technológiai információ, legjobban az Egyesült Államok kedélyeit borzolta volna fel.¹

Ahhoz, hogy Kazahsztán szomszédjaival stabil kapcsolatot tudjon kialakítani szükséges a belső gazdasági, társadalmi stabilitás megteremtése. Az ország viszont több szempontból megosztott. Az ország névadó nemzete a 90-es évek elején még kisebbségben élt a szláv lakosokhoz képest. A területi megosztottság is igen karakteres; egy szláv többségű, gazdaságilag viszonylag fejlett északi, és egy fejletlenebb, kazah többségű középső és déli területre oszlik. Bár a kazah lakosság erősen russzifikálódott, a kulturális szakadék még így is hatalmas (a keresztény kultúrájú szlávság és egy muszlim hitű kazahság között), ami jelentősen megnehezíti az ország kül- és belpolitikai, gazdasági, kereskedelmi irányvonalának

kialakítását. A másik fő irányvonal, ami nagyban befolyásolja az ország geopolitikai helyzetét az az a tény, hogy a Szovjetunió felbomlásával és egyben a hidegháború végével új egypólusú nagyhatalmi világrend jött létre, amelyben már az Egyesült Államoknak van vezető szerepe. Amerika először 1991-ben, az első iraki válság idején hangsúlyozza nagyhatalmi szerepét a világpolitikában, majd e szuperhatalmi eszme alátámasztása Zbigniew Brzezinski A Nagy sakktabla című könyvében születik meg, amely kimondja, hogy jelenleg a világon egyetlen szuperhatalom van, - Egyesült Államok, - valamint több regionális nagyhatalom létezik. Az USA érdeke a jövőben azt követeli, hogy ezen hatalmak és a létező szuperhatalom közötti gazdasági fejlettségi különbségeket megtartsa, azok érdekszféráiban jelen legyen és ott a regionális hatalmak érdekeit csökkentse vagy esetleg semlegesítse.² Kazahsztán és Oroszország kapcsolatának esetében ez az amerikai szuperhatalmi politikai törekvés is nagyban mérvadó. Az ország helyzetét még az a Kína szomszédsági jelenléte bonyolítja tovább; minek gazdasági növekedése, nyersanyag és energia igénye ma már világ élvonalába tartozik, valamint a nyugati régiójában található Hszincsiang Ujgur Autonóm Köztársaságban egy olyan kisebbség él (nevezetesen az ujugrok), mely etnikai és vallási rokonságot vall a közép-ázsiai népekkel és egyre felerősödő szeparatista törekvések vannak.³

Ezeket a tényeket figyelembe véve az Kazahsztán nagyhatalmi politikáját az Oroszországgal, Egyesült Államokkal és Kínával történő több szálon futó kapcsolatrendszerét vizsgálom - és a tejjesség igénye nélkül – annak főbb motívumait mutatom be.

Kapcsolat Oroszországgal

Az orosz rekonstrukciós elméletek és új geopolitikai irányelvek

A szovjet birodalom széthullásával különböző elméletek születtek az orosz állam perspektíváiról. Három fő csoport alakult ki ennek megítélésében: a legkonzervatívabb nacionalisták – többnyire kommunisták, akik a Szovjetunió restaurációjában látták az Orosz Birodalom jövőjét, a második csoport a nagyobb szláv nemzetek egyesülésével képzelte el a folytatást, így Oroszország, Belorusszia, Ukrajna egyesülésével, beleértve Észak-Kazahsztán területét is, mint egy olyan terület, mely leginkább oroszok által lakott. Ehhez a csoporthoz tartozott az orosz értelmiség nagy része, például Alekszej Szolzsenyicin is. A harmadik csoport pedig egy konföderációs szövetséget, egy erős eurázsiai hatalmat képzelt el gazdasági, politikai és katonai együttműködési alapon.⁴

Mind a három csoport megegyezett abban, hogy Oroszország hatalmi érdekei nem korlátozódhatnak a szláv köztársaságok határaitra. Ennek számos oka volt:

- Oroszország stratégiaiilag nem hagyhatja el Közép-Ázsiát, ezzel kockáztatva déli határainak biztonságát, stratégiai pontjainak északabba tolódásával.

- Oroszország pszichésen nem tudja elviselni, hogy kiessen a nagyhatalmi pozícióiból és egy esetleges amerikai, török, vagy kínai befolyás Kazahsztánban tovább erősítse őket.
- Oroszországnak szüksége van déli szomszédjainak katonai és gazdasági stabilitására, mivel egy esetleges kazah belpolitikai káosz áttérjedhet határain belülre is.
- A térség területén létrehozott katonai, űrkutatási objektumok működtetése, stratégiai szerepe.
- Kazahsztán ugyan nem rendelkezett sohasem fejlett gazdasággal, de nagyon gazdag nyersanyagokban és energiahordozókban, amire az orosz iparnak szüksége van. Ez a régió az orosz ipar termékeinek egyik elengedhetetlen piaca is.
- Az orosz kormány nem hagyhatta figyelmen kívül az ott élő oroszokat ért atrocitásokat, amelyekre politikai és gazdasági nyomással próbáltak reagálni.⁵

Politikai folyamatok a két ország között –

Kazahsztán és Oroszország politikai együttműködése ma már kiegyensúlyozottnak mondható bár 1995-ig, – amit tulajdonképp az első és legnehezebb periódusnak is nevezhetünk a két ország történetében, – voltak nehéz pillanatok. Kezdetben aggódott az orosz kormány a 6 milliós orosz kisebbségért, főleg a 90-es évek elején a kazah nemzeti ébredés időszakában, mikor oroszok százezrei hagyták el Kazahsztánt, a mai statisztikai adatok szerint pedig kb. 1,5 millió hagyta el az országot. Oroszország többször tiltakozott az orosz kisebbséggel való negatív diszkrimináció miatt, de míg a Balti államokkal kapcsolatban ezt tudta szankcionálni a szénhidrogének juttatásának megszakításával, addig Kazahsztánnal kapcsolatban erre az eszközre nem hagyatkozhatott. Az orosz külügyminiszter Andrej Kozirjev is próbálta megoldani a helyzetet, kettős állampolgárságot próbált kieszközölni a Kazahsztánban élő orosz lakosok számára. Nazarbajev nem hogy nem fogadta Kozirjevet, de ezt a politikát Hitler a szudétai németység megszerzéséért folytatott politikájához hasonlította. Az ország elnöke, Nurszultan Nazarbajev mindig is ellenezte a kettős állampolgárságot, mivel az orosz lakosság elvesztése már akkor is komoly gondot jelentett a gazdaságnak, ami intő jel volt a kazahizáló folyamatok kimenetelére. Ezért hangsúlyozandó, hogy a két ország között semmikor sem állt fenn a kettős állampolgársági forma, csak az állampolgároknak mindig is jogában állt a tetszőleges állampolgárságot igényelni a két ország tekintetében. Ez a jogi forma egyébként csak Türkmenisztán és Oroszország tekintetében létezett Közép-Ázsiában, de 2003 nyarára már ez is megszűnt. A kazahsztáni nyelvtörvényekben már jól tükröződött ez a liberalizálódó folyamat és ilyen irányú konfliktusa már nincs is a két országnak.

Sikertelen próbálkozások sorozata született határkérdések megoldására. Az orosz többségű terület lakosai az orosz határok délebbre tolódását kívánták a történelmi, gazdasági és demográfiai okokra hivatkozva. Jelcin, látván az akkori erősen ébredező kazah nemzeti

érzelmeket, nem kívánta ezeket a területeket Oroszországhoz csatolni, gondolván, ezzel az orosz többségű területtel a kazah vezetőség összeütközésbe kerülhet és bomlaszthatja a nemzeti egységet.⁶

Katonai, hadi és űrtechnikai együttműködés a két ország között

Oroszország, mint a Szovjet Birodalom tengelyállama és fő jogutódja, igényelte az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának egyik vezető szerepét. Így Oroszország könnyedén jogot formálhatott arra a szándékára, hogy a volt szovjet birodalom területén lévő atomfegyverek örökösének tekintse saját magát. A közép-ázsiai térségben Kazahsztán volt az egyetlen ország, amely rendelkezett nukleáris fegyverekkel, ami nem kis riadalmat okozott a birodalom felbomlása után, különös tekintettel a környező országok politikai bizonytalanságára. A feszültséget tovább fokozta, amikor felröppent a hír izraeli újságokban, hogy a kazah állam atombomba működéséhez szükséges alkatrészeket adott el Iránnak 1993-1994 telén. Kazahsztán tiltakozott a híresztelés ellen és hangsúlyozta, hogy az elkövetkezőekben is távol óhajtja tartani magát mindenféle nukleáris anyagok exportjától. Az elkövetkező időszakban tovább folytatódott a nukleáris fegyverek leszerelése és az a törekvés érvényesült, hogy Kazahsztán nukleáris fegyver mentes övezet legyen. Az ország különválása után fokozatosan és egyértelműen lépéseket tett annak érdekében, hogy teljesen atomfegyver mentessé tegye magát. A következő lépés 1994 elején történt, amikor aláírta az atomsorompó egyezményt, majd ugyanezen év decemberében a nagyhatalmak vezetői jelenlétében (amerikai, brit, orosz) Budapesten a kazah állam vezetője aláírta az Atombiztonsági egyezményt. 1995 tavaszán megsemmisítették az utolsó, 437. nukleáris töltetet is, és az Izvesztyia 1995. május 23-i számában Kazahsztán atommentességéről tett tanúbizonyságot, miszerint az utolsó tölteteket is elszállították Oroszország irányába. Kazahsztán atommentessé válása nem csak a kazah nemzet érdeke volt, de a térség biztonságának érdekében is nagyon fontos lépés volt.⁷

A másik problémakör a Bajkonur űrállomás bérlése és használatának problematikája volt. Bérlési szerződés jött létre, amiért Oroszország 1 milliárd \$-t fizetett egy alkalommal, majd évenként további 115 millió \$-t. Bajkonur sorsát nem befolyásolja a tervezett orosz–francia megállapodás a kourou-i űrbázis használatáról, amely a jövőben maximum tehermentesíteni fogja a kazah űrállomást.⁸

Az 1992-ben orosz kormány kezdeményezésére Taskentben létrehozták a Kollektív Biztonsági Egyezményt 1992. május 15-én. Tagjai: Oroszország, Tadzsikisztán, Kirgízia, Üzbegisztán, Örményország és Kazahsztán. Ez az egyezmény tulajdonképpen a NATO mintájára készült és egyfajta békefenntartó politikát kívánt folytatni, ami azzal járt, hogy az orosz csapatok bárhol tartózkodhatnak a tagországok területén, és azok kölcsönös segítség

nyújtásban állapodtak meg. Az orosz csapatok egyébként csak tadzsik és kirgiz területen állomásoznak ezen országok közül. Orosz határőrök látják el a határvédelem feladatát a mai napig is az összes felmerülő határon.⁹ Kazahsztán számára az együttműködés a honvédelem megszervezésének szempontjából elengedhetetlen. A térség tele van feszültségóccal; az afganisztáni válsághelyzet, a fergánai, a hszincsiangi szeparatista mozgalmak, a kazah-üzbég határfeszültség, a fegyver és drogcsempészet, közvetve vagy közvetlenül, komoly veszélyt jelent Kazahsztán polgárainak biztonságára.

Jól érzékelhető, hogy a honvédelem Kazahsztánban nem megoldott. Ennek egy részről az az oka, hogy a kazah kormány nem rendelkezik még olyan fegyveres testülettel, ami erre alkalmas lenne, másrészt az orosz gazdaság sincs még olyan stabil, hogy meg tudja oldani a FÁK honvédelmét. Több mint valószínű, hogyha az orosz gazdaság stabilizálódik, hatalmi érdekei megkívánják majd a kazah honvédelemben való részvételt is.

Gazdasági és pénzügyi együttműködés

Sokkal nagyobb érdekellentét van a két ország gazdasági érdekeiben. A rubel stabilizálására tett többszöri próbálkozások kudarca után 1993 novemberében megjelentek a tagköztársaságok nemzeti valutái, ami a rubelövezet végét jelentette. Ennek hatására Kazahsztánban új fizetőeszközt vezettek be, a tengét.¹⁰

A következő időszakban elkezdődött a kazah és az orosz gazdaság egymástól való fokozatos távolodása, amely kellő nemzetközi támogatásra talált, az országban egyre több multinacionális cég jelent meg, nagyon nagy mennyiségű pénzbeli támogatásban részesült az Egyesült Államoktól és a Világbanktól, de ezek a támogatások a gazdaságban nem realizálódtak. Kazahsztán próbálta a hatalmas nyersanyagát a nyugati piacra juttatni, de a kőolajvezetékek kedvezőtlen elhelyezkedése miatt és a tengertől való zártsága, többnyire csak Oroszországon keresztül kivitelezhető olajexportja és a kedvezőtlen orosz szállítási tarifák miatt, nem túl kecsegtető Kazahsztánra nézve. Oroszország tudván, hogy Kazahsztán olajszállítási lehetőségei igen korlátozottak, nagyon előnyös helyzetben van. Oroszország nem akar lemondani az egyik legnagyobb nyersanyag biztosító szövetségeséről, de főleg nem az Egyesült Államok vagy a térségben erősödő NATO tagország Törökország vagy Kína javára. Hiába van Kazahsztánnak a világon az egyik legnagyobb szénhidrogén készlete, annak csak elenyésző részét tudja a nyugati piacra juttatni; ennek is nagy részét csak Oroszországon keresztül és azt is számára kedvezőtlen tarifákért. Vannak ugyan alternatívái még a kazah energiahordozó exportnak – például az iráni –, ám az amerikai érdekeket nem szolgálják; az afgán, (amely még arra nézve sem biztonságos, hogy egyáltalán a vezetékek építését elkezdjék), és a kínai, amely az orosz érdekekkel van ellentétben. Született egy másik alternatíva a kazah és türkmén szénhidrogének exportjára, mely a Kaszpi-tó medencéjén

keresztül történne, de ezt az orosz és iráni államfő akadályozta meg, mivel ez a vezeték mindkét ország területét elkerülné és így az azon történő kőolajszállítás a két ország gazdaságát nem erősítené. A 90-es évek közepén Kazahsztán próbált közeledni az akkor már meglévő Orosz-Belorusz Vámunióhoz, majd tagja lett a vámuniónak 1995. január 20-án, és fokozatosan elmélyülő együttműködésben egyeztek meg a partnerek a gazdaság, a tudomány, az oktatás és az egészségügy terén. 1998-ban jött létre az első komolyabb gazdasági együttműködést megcélzó egyezmény, ami az energiaiparban való kooperációt próbálta kialakítani és az államok vámtarifáját kívánta harmonizálni, valamint egyezséget teremteni a tagok közötti gazdasági protekcionizmusra. A résztvevő országok polgárainak szakmai és iskolai végzettségét bárhol elfogadják és őket ugyanazon állampolgári jogok illetik. 1999. február 26-án egyezett meg újra Oroszország Kazahsztánnal, a vámtarifák engedményéről, ami 60%-os kedvezmény volt, és további mélyebb gazdasági együttműködést kívántak létrehozni. 2000. május 23-án már öt ország találkozott Minszkben (Belorusszia, Oroszország, Kirgízia, Tadzsikisztán és Kazahsztán), ahol a megjelent tagok egy kormányközi munkacsoportot hoztak létre a gazdasági együttműködés hatékonyabbá tételére, a vámtarifák további harmonizálására és az Eurázsiai Gazdasági Unió kerettervének kidolgozására.

A gazdasági unió létrehozására nem is kellett sokat várni, 2000. október 11-én az említett öt tagállam az Európai Unió tagállamaihoz hasonló célokkal ezt meg is valósította. Az Eurázsiai Gazdasági Unió (EurAsEC) létrehozott egy új szervezetet az államok közötti jogharmonizáció elősegítéséhez, melyben súlyozott szavazással hoztak döntéseket; ebből Oroszország 40%-ot, Belorusszia és Kazahsztán 20%-ot Kirgízia és Tadzsikisztán 10%-ot jelent a döntéshozatalban, ami kétharmados többséggel érvényesíthető.¹¹

2003 szeptemberében új gazdasági egyezmény született a két ország a két ország között Jaltában de ez lényegi változást nem hozott a két ország viszonyában.

Fontos megemlítenünk, hogy nagy aktivitással szerepelnek az orosz olajvállalatok is a kazah olajmezőkön. A Lukoil karacsaganaki mező egyik résztulajdonosa, valamint további két nagy Kaszpi-tóhoz közel eső olajmező; aldajszkiji és a fedorovszki olajmező is többségében orosz kezekben van.

Moszkvai szakértők nagyon nagy jövőt jósolnak a közlekedési együttműködés újjászervezésének. Bebizonyosodott, hogy az észak-déli kereskedelmi útvonal – a Moszkva-Dzsulfa (Türkmenisztán) Kazahsztánon keresztülmenő, majd Teherán Perzsa-öböl (esetlegesen tovább Indiába, mint az egyik fő orosz partnerországba) – kétszer gyorsabban és negyedével olcsóbban megtehető, mint ugyanez a célpontú szállítás a balti-kikötőkből megkerülve Európát a Szezi-csatornán keresztül.¹²

Az új orosz és a kazah geopolitikai irányelveket és helyzetet összevetve jól érzékelhetőek azok a pontok, ahol a jelenbeli együttműködésben konfrontációt vagy összhangot találhat a

két ország. A külső tényezőket figyelembe véve a pántürk és az iszlám ideológiai hatás tekintetében a két ország teljes egyetértésben van, mivel ez idáig az ideológiai alapú együttműködést Kazahsztán teljes egészében elutasította, mely Oroszország szempontjából azért is szerencsés, mert az Amerika-szimpatizáns török egységpolitika egyben amerikai érdekeket is szolgálja. Annak érdekében, hogy Oroszország csökkentse az USA és Törökország geopolitikai fölényét a térségben, a két állam nagy riválisát Iránt támogatja, amit a két államfő több találkozásán is megerősített. A kínai kapcsolatokban már felemás a helyzet; míg az iszlám kazahsztáni térhódításában Oroszország és Kína teljes egyetértésben, partnerkapcsolatokat ápol, - gondolván saját belső muzulmán szeparatista problémáira, - addig a kínai nyersanyagigényeket szolgáló kazah alternatíva nem igazán kedvez Oroszország szempontjából a kínai-orsz gazdasági versenyfutásnak. A nyugat-európai-amerikai-kazah kapcsolatok fejlődése pedig mindenféle orosz érdekek ellen van, így természetesen minden meglévő politikai, gazdasági eszközeivel próbálja azokat akadályozni. Az ország földrajzi helyzete, a világtengertől való zártsága miatt a nyugatra irányuló kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok érdemben csak Oroszországon keresztül jöhetnek létre, melyet felismerve Kazahsztán egyértelműen szorgalmazza az Eurázsiai Unió megerősödését.¹³

Az orosz kormány elmúlt évekbeli külpolitikája is egyértelműen azt célozza meg, hogy az eurázsiai térségben megőrizze nagyhatalmi státuszát és szembeszálljon az "egypólusú amerikai világrenddel". Az oroszországi külpolitika koncepciója címet viselő doktrína kimondja: Moszkva attól teszi függővé viszonyát az utódállamokhoz, hogy azok kellőképpen figyelembe veszik-e az orosz érdekeket. Mindez persze a Putyin kormány realitás érzékéről tanúskodik, hiszen eszerint Oroszország már nem akarja egy gazdasági közösségbe terelni a volt szovjet tagköztársaságokat. A FÁK, mint integrációs szervezet hatékonysága már tényleg megszűnt, de "a posztszovjet térség, mint gazdasági és szociokulturális valóság" Oroszország szempontjából koránt sem csökken. Hatalmas felvevőpiacról, nyersanyagkészletről van szó, az orosz termékek és a tőke számára létfontosságú kereskedelmi útvonalokról.¹⁴ Az Oroszországhoz való viszony ettől függetlenül mégis nagyon változatos lehet. Ha figyelembe vesszük például az üzbég-orosz vagy grúz-orosz viszonyokat, láthatjuk, hogy el is lehet utasítani az Oroszországgal való együttműködést, de az anyaország gazdasági szankciói könnyen megnehezíthetik az újonnan született országok integrációját a világgazdaságba, ami sokkal inkább a "nem együttműködők" elszigeteltségéhez vezethet.

USA és Kazahsztán kétoldalú kapcsolata

Az USA elsősorú célja a szovjethatalom által Kazahsztánban hagyott nukleáris arzenál leépítésének pénzügyi és technikai szorgalmazása, támogatása. Az amerikai partner feltételnek jelölte meg a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok megindításához a teljes

nukleáris fegyverkészlet átadását Oroszországnak – hangsúlyozta az amerikai államtitkár, Warren Christopher és Albert Gore alelnök 1993-ban, Alma-Atában tett látogatásakor.

Nazarbajev 1994-es washingtoni látogatásakor, a két állam miniszterelnöke megegyezett az államok közti kapcsolatok erősítésének szándékáról, főleg a gazdasági, üzleti és kereskedelmi vonatkozásban. Ennek megfelelően USA kétoldalú stratégiai együttműködést ajánlott fel Kazahsztán regionális biztonságának megerősítése érdekében. További együttműködésnek adtak hangot környezetvédelmi technológiai, oktatásügyi és egyéb tudományos kutatómunkák terén. A gazdasági kapcsolatok kazah részről főleg a nyugat-kazah és a Kaszpi-tó partján újonnan feltárt energiahordozókra, leginkább szénhidrogén származékok exportálására alapult. Ennek fejében az amerikai fél pénzügyi együttműködést ajánlott fel az energiaipar, a bányászat, a közlekedés, a magánszektor, és a telekommunikáció fejlesztése érdekében. Környezetvédelmi együttműködés két fő területe; az Aral-tó problémájának megoldásában és a Szemipalatyinszk mellett található kísérleti atomrobbantási telep rekultiválásának érdekében történik. Ez a megállapodás egyértelmű jele volt az amerikai geopolitikai érdekeltség fő irányvonalának. Ekkor a kazah állam volt az egyetlen Közép-Ázsiában, akinek ilyen jól fejlett kétoldalú kapcsolata volt az Egyesült Államokkal. Amerikának érdekeltsége van még a térségben, - főleg a szeptember 11.-i események után létrehozott üzbég és kirgiz katonai bázisok kapcsán - de Kazahsztán politikai stabilitása, piacgazdasági nyitottsága, ásványkincse és energiahordozókban való gazdagsága tette leginkább alkalmassá az Egyesült Államok az egypólusú világrendszer berendezkedéséhez fűződő regionális geostratégiai érdekeltségeinek megvalósítását.

A nukleáris fegyverek felszámolása

Az Egyesült Államok politikájának egyik fő célja, hogy a térségben elhelyezett atomfegyverek visszajussanak Oroszországba mielőtt a politikailag instabil országokba azok átkerülhetnének.

Kazahsztán lemondása a nukleáris fegyverekről további lehetőséget biztosított a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztésére, ezen kívül vissza nem térítendő pénzbeli támogatásban is részesült. Az országnak ezek után adatott meg az a lehetősége, hogy részt vehessen a NATO „Partnerség a Békéért” programjában, valamint számos kétoldalú szerződést kötött az Egyesült Államokkal katonai együttműködésre, politikai és gazdasági téren is.

Amerikai-kazah katonai együttműködés

A kétoldalú katonai kapcsolatok a 92-es államközi egyezmény értelmében jött létre, mely kimondja a kazah állam katonai támogatását, ha azt bármiféle jogsérelem éri. A kazah hadsereg kialakítását 1992 májusában kezdték megteremteni, minek igen komoly

hiányosságai voltak. Az ország ugyanis, mint a szovjet birodalom utódjának Oroszországnak az összes modern fegyvert, katonai eszközt és technológiát visszaszolgáltatót. A kazah hadsereg felépítése mind a tisztek kiképzésétől a hadipar megteremtéséig váratott magára, ami ekkor még nem, vagy csak nagyon elavult szinten volt meg. A NATO keretein belül történt meg az első katonai együttműködés, melynek során kazah tisztek vehettek részt amerikai katonai egyetemeken továbbképzéseikben. Látván a kazah területen egyre növekedő befektetéseket és a mai napig meglévő bizonytalan katonai, politikai, etnikai helyzetet, a kazah és amerikai fél egyre nagyobb szükségét látja a kétoldalú katonai együttműködés fejlesztésének.¹⁵

Az Egyesült Államok olaj és egyéb gazdasági érdekeltségei

Az Egyesült Államok első számú geostratégiai érdekeltsége az egész közép-ázsiai térségben, de legfőképp Kazahsztánban, az olaj. Az amerikai partnernek már nagy tapasztalata van a nemzetközi olajpolitikában, amit leginkább a közel-keleti, mexikói, és nigériai olajpolitikájában szerzett meg. Az USA nagy felvásárlónak és előállítónak számít az olajpiacon, ugyan olajának több mint 50%-át importálja, melynek érdekében állandóan próbálja manipulálni annak világpiaci árát, valamint új nemzetközi olaj és gázvezetékek elhelyezését.

A Kazahsztánban elhelyezett kőolajvezetékek egyelőre csak igen korlátozott lehetőségeket nyújtanak a nemzetközi piacon, mivel a vezetékek által nyújtható export csak az orosz államon keresztül épített kőolajvezetékek teszik lehetővé, ami jelentősen befolyásolja az olaj felvásárlási árát. A tervezett és az épülőfélben levő vezetékek, valamint az Atyrau és Baku között működő tartályhajók olajszállítása, egyelőre nem jelent komoly veszélyt az orosz piac számára, viszont amerikai olajérdekek mindenképp megkívánják a világ harmadik legnagyobb szénhidrogén lelőhelyének kiaknázásában való részvételt. Ennek a térségnek az egyik fő geopolitikai problémakörét tulajdonképp az új kőolajvezetékek építése és az amerikai érdekek összevetése adja meg.

Meghatározó tényező az amerikai olajpolitikában az a megközelítés, mely szerint az Egyesült Államok gazdasága inkább milliárd dollárokat fektet be a viszonylag olcsó import olaj megszerzéséért, minthogy kitermelje a sokkal drágább hazai készletét. Az állandóan kiújuló közel-keleti válság a másik fontos tényező, mely a térség felé orientálja az Egyesült Államokat. A harmadik, de szintén nagyon fontos tényező az, hogy az újonnan létrejött utódállamok ne kerüljenek aszimmetrikus, a fejlődő országokra jellemző gazdasági függőségbe Oroszországgal, segítve annak gazdasági talpra állását.

USA szövetségese az iszlám Közel-Keleten a NATO tag Törökország. A kőolajvezeték megépítését a térségben egy régi kétoldalú elhidegülés akadályozza, mégpedig az iráni fundamentalista állam személyében. Az amerikai és iráni állam ellentétét tovább mélyítette a

Szovjetunió 1979-es azon gazdasági nyomása Iránra, mellyel már akkor megakadályozta az amerikai érdekeltségű olaj szállítását a térségben.

Az enyhülés az új elnök, Mohammed Khatami, megválasztásával történt, aki rendezni kívánja a konfliktusokat, és egyeztetni akarja a geopolitikai törekvéseket a két ország között. Az érdekegyeztetés olyan szintre jutott a mai napra, hogy az egyes amerikai szakértők szerint Irán lenne az egyik legmegfelelőbb olajfolyosó az USA számára, figyelembe véve Közel-Kelet és Közép-Ázsia politikai biztonságát, a geopolitikai érdekeket, valamint az iráni jól fejlett olaj infrastruktúrát, a technikai know-how-t és azok földrajzi helyzetét. Irán területén két olajvezeték is gazdaságos lehet; keresztül Iránon Törökország irányába, vagy (és) a Perzsa-öbölt célzó kőolajvezeték. Egyes szakértők viszont tartanak egy fundamentalista síita állam geopolitikai jelentőségének növelésétől.

Egy másik alternatíva is született az amerikai érdekekre; ami a Kaszpi-tavon keresztül Azerbajdzsánon és Grúzián keresztül vezetne a Földközi-tenger partján, a Törökországban található Ceyhan kikötőjébe. A Baku és Ceyhan közötti vezeték már épül és előre láthatólag 2005-re elkészül. Ez a vonal viszont mégis egyértelműen látszik meghiúsulni az iráni és az orosz államfő 2001 március 13-i egyezményével, amely kimondja közös egyet nem értését a Kaszpi-tó medrében tervezett bármilyen vezeték megépítésében.

A legmerészebb alternatíva – ami még szóba jöhetne, de messze a legvalószínűtlenebb is – az Afganisztánt és Pakisztánt érintő vezeték, de a jelenlegi afgán belpolitikai helyzet még ezt valószínű nagyon sokáig nem teszi lehetővé. Kazahsztán a világtengertől és a világpiacra való kijutástól elzárva, a súlyos orosz tarifáktól ellehetetlenítve, az egyetlen biztos támogatója maradt az amerikai céloknak, ennek megfelelően meg is jelentek a kazah olajmezőkön az amerikai vállalatok már a kazah függetlenné válás első évében, így a Chevron, a Western Oil Company, az ExxonMobil és a Texaco. Mindegyik olajtársaságnak nagyon komoly beruházása van a térségben; a legnagyobb talán a Chevron-nak, akinek saját részesedése van a Caspian Pipeline Consortium-ban (CPC Kaszpi-tavi Kőolajvezeték Konzorcium).¹⁶ A Tengiz és Novoroszijszk között épülő, a tervezet szerint 2001-ben elkészült kőolajvezeték a kazah kormány és a Chevron az évszázad szerződésének titulált. A Chevron közreműködik az Atyrau mellett feltárt, a világ egyik legnagyobbnak becsült kőolajmezejének feltárásában, amely az amerikai fél szerint a jövőben könnyen a „kazah Houston” lehet, valamint 50%-ban résztulajdonosa a tengizi olajmezőnek, ami ma már csak TengizChevron néven fut.¹⁷

A kazah-kínai kapcsolatok kiépülése

A Szovjetunió szétesését deklaráló egyezmények létrejöttével a kínai vezetők az elsők között ismerték el a szuverén Kazahsztánt és a diplomáciai kapcsolatok, nagykövetségek is nagyon gyorsan létrejöttek. Mind a két fél nagy reményeket fűzött a kétoldalú kapcsolatok

felvirágoztatásához. Kazahsztánnak már csak az is hatalmas geopolitikai előny, hogy van egy nem FÁK állambeli szomszédja, mivel tengere nem lévén, ez az egyetlen olyan kereskedelmi útvonal, mely nem Oroszországon vagy egy utódállamon keresztül vezet. A kereskedelmi kapcsolatok gyors fejlődését nagyban segítik a viszonylag kisebb távolságok – az ázsiai méretekhez képest – jelentősen csökkentve a szállítási költségeket, valamint a piaci információk is hamarabb megszerelhetők. Továbbá serkentőleg hat, hogy a két állam fejlett gazdasági szektorai nem egyezők; míg Kazahsztán bővelkedik nyersanyagokban fejlett a bányai para, hatalmas állatállománnyal rendelkezik, nagy gyapot és gabona termesztő, addig Kína fejlett textiliparral és élelmiszeriparral rendelkezik. Kínát leginkább a rohamosan növekvő nyersanyagigénye ösztönzi a partnerkapcsolatok kiépítésére.

A kínai gazdasági fellendülés

A XX. század, nem tekintve az elmúlt két évtizedet, Kína lakossága számára a gyötrelmek, szenvedések, éhínségek és a terror évszázada volt. A kínai népi forradalom 1949-ben bekövetkezett győzelme ellenére a kínai nép sok százmilliós tömegei csupán a század utolsó két évtizedében jutottak olyan helyzetbe, amelyben végre a nemzeti felemelkedés és a szerény jólét elérhető perspektívájával számolhatnak. A megpróbáltatások fő oka mindenképp a népi forradalmat győzelemre vezető párt szélsőséges vezetőinek, elsősorban Mao Ce-tung elhibázott társadalomfejlesztési stratégiájában és könyörtelen politikájában keresendő. A „nagy ugrás” politikája következtében több mint 30 millió ember halt meg alultápláltság vagy ebből fakadó betegségekben és járványokban „a három gyötrelmes év” alatt, valamint a „kulturális forradalom” intézkedései során tízmilliókat hurcoltak meg és még ma sem tudni hány millió embert kergettek halálba.

Mao Ce-tung halála után a Kínai Kommunista Párt (KKP) legfelvilágosultabb vezetői számára nyilvánvalóvá vált az ország belső és külső helyzetének realitásával számoló és abból kiinduló új társadalomfejlesztési stratégia és politika kidolgozásának szükségessége. Az 1979-ben megkezdett és azóta többé-kevésbé töretlenül folytatott új politikát Kínában a „reform és nyitás” politikájának nevezik.¹⁸

Az utóbbi évtizedek valóban imponáló sikerei után a kínai gazdaság nagyjából ezen a pályán fejlődik tovább, azaz egy félgymarmati országból Kína regionális nagyhatalommá lépett elő. Az utóbbi 25 évben GDP-je megnégyszereződött, vagyis az ország most valóban „nagy ugrást” hajtott végre. A következő tíz évben is hasonló mutatóvára készül: cél, az újabb duplázás, ami a 2004-ben is 7.5-8 %-os növekedést feltételez. A hazai beruházás és fogyasztás nagyjából ugyanabban az ütemben bővül, mint az elmúlt években, a külföldi beruházások viszont meglódulhatnak és a folyamatot tovább indukálta, hogy Kína belépett a WTO-ba. A

külföldi beruházások, amelyek 2000-ben csak 1%-kal növekedtek 2001 januárjában már 21%-kal, valamint az aláírt szerződések összértéke 51%-kal lett több.

A hatalmas ország gondjai azonban a legtöbb fejlődő országéval azonos. Nagyon nagy problémát jelent a demográfiai robbanás, valamint e problémához szervesen kapcsolódó élelmezési kérdés és a részben ehhez kapcsolódó munkanélküliség. Megoldásra vár a nyitási politikából, természeti viszonyokból, történelmi múltból származó regionális gazdasági és népességkoncentrációs különbség, mely az országot két fő részre osztja; egy fejlett keleti és egy nagyon elmaradott nyugati régióra. Ez a centrum és periféria viszony a fő mozgatórugója a Kínán belüli migrációnak, melyet már nem lehet egyirányúsítani a fejlett vagy a fejletlen régió felé, mivel a gyéren lakott fejletlen területek komoly lehetőségeket nyújtanak az új kis- és középvállalkozók számára, nem is beszélve az újonnan feltárt energiahordozókról, pl. a Tarim-medencében feltárt olajkészletek, melyek a külföldi befektetőket is vonzzák. Ez az infrastruktúra fejlesztését vonja maga után és ez újabb munkalehetőségeket biztosíthat.

Meg kell oldania Kínának a gazdasági növekedésével együtt járó növekvő nyersanyag és energia igényét. Míg az olajfogyasztás évről-évre 7.5%-kal nő, addig az olajkitermelés csak 1.5%-kal és a fogyasztás 37.5%-át importból fedezi a kormány. Az olajfogyasztás növekedésének üteme még tovább nő a WTO-ba való belépéssel, mivel az importautók vámtétele 25%-ra csökkent. Ezzel együtt a kitermelés növekedése nem várható, így a fogyasztás kitermelés közti rés növekedni fog, ami a kőolaj növekvő importját fogja előidézni.¹⁹

Kazahsztán szerepe a problémák megoldásában

Az egyenletes gazdasági növekedéshez elengedhetetlen a nyersanyagok és energiahordozók utánpótlása. A belföldi kitermelés és a kereslet közötti szakadékot Kína gyors külföldi expanzióval kívánja megszüntetni. Kína valódi érdeke Kazahsztán felé irányul, nem csak azért, mert Kazahsztán szomszédja és így közvetlen olajvezeték futhatna az országba, hanem mert Kazahsztán természetes hídállam Iránhoz és Irakhoz, mely régió felé a kínaiak még nagyobb nyitást terveznek. 1992-ben megindították Almaty és Ürümcsi között a vasúti közlekedést, amivel tulajdonképp Rotterdam és Peking között vasúti kapcsolat jött létre, amit „második eurázsiai szárazföldi híd”-ként emlegetnek. Ezzel már gyakorlatilag megindult a két ország között a kereskedelem.

Nazarbajev 1995-ös pekingi látogatásakor történt az első komoly gazdasági egyezmény, mikor a két államfő megegyezett a hosszabbtávú gazdasági együttműködésben, miszerint a Kaszpi-tó partjától a kínai határig egy 3000km hosszú kőolajvezeték építenek, amit majd Kína tovább épít Lianyungang-ig. A Kazahsztán-Hszincsiang olajút vonal már működik vezeték nélkül, hiszen Kazahsztánból Kínába 1997-től már eljut a kőolaj vasúton. A 95-ös

egyezmény szerint Kazahsztán szállít Kínának kohászati termékeket, mezőgazdasági gépeket, műtrágyát és gabonát. Próbálják fejleszteni a telekommunikációt és a pénzügyi intézmények hálózatát; a China Bank Almaty-ban míg a Kazah Bank Pekingben nyitott fiókot.

1997-ben a China National Petroleum Cooperation /CNPC/ 60%-os 4.32 milliárd \$-os összértékű részesedést szerzett Nyugat-Kazahsztánban. A CNPC további olajmezőket vásárolt Uzenynél 1.3 milliárd \$ értékben, 60%-os részesedéssel. Kína japán és amerikai cégek (Mitsubishi és az Exxon) segítségével egy 22 milliárd \$-os projekt keretében kőolajvezeték terveznek, mely az olajat Türkmenisztánon, Üzbegisztánon és Kazahsztánon keresztül Kína partvidéki területeire vezetné, majd továbbjutna Japánba.

Oroszországnak érdeke, hogy Kínát a szibériai gáz fő piacaként vonja be, de kevésbé az, hogy Kína Közép-Ázsia főszereplőjévé legyen, amit Moszkva még mindig saját privilégiumának tekint, ezáltal viszont befolyása a térségre veszélybe kerülne. Noha Közép-Ázsia energiaexportja Kínába nem jelent versenyt Oroszország európai energiaexportjára, Moszkva nem akarja, hogy pl. Kazahsztán független kül- és olajexport-politikát folytasson. Az USA-nak másrészt semmi kifogása nincs a közép-ázsiai-kínai kőolajvezeték ellen, mivel egy efféle exportútvonat a közép-ázsiai államokat stabilizálná, a délkelet-ázsiai érdekeltségű „washingtoniakat” esetleg még olajjal is ellátná, és Hszingcsiang stabilizálásával az iszlám fundamentalizmus terjedését is lelassíthatná. Az amerikai olajcégek viszont nyugtalanok a CNPC konkurenciája miatt, mert hajlandók sokkal magasabb árat fizetni azért, hogy új kőolaj koncessziót biztosítsanak a közép-ázsiai országnak. Kazahsztán nagyon is érdekelt abban, hogy Kína a tervezett kőolajvezeték építését Uzenytől Hszincsiangba elkezdje (3.5 milliárd \$-os projekt) hiszen így függősége az orosz vezetékeken lebonyolított európai exportból származó devizabevételtől csökkenne, a kazah kőolajnak új piaca lenne Ázsiában, és első alkalommal az ország nyugati olajmezőit összekötnék a sűrűn lakott keleti országrésszel.²⁰

Hszincsiang, mint kapcsolatteremtő tartomány

A mai Hszincsiangot a császári Kína a han-kor óta hatalmi területének részeként tartotta számon, noha ez a felfogás nem azt jelentette, hogy évszázadokon át tényleges ellenőrzése alatt tartotta a területet. A 18. században csatolták erősen Kínához a területet „Nyugati határterület” megnevezés alatt, tartományi státuszt és a mai nevét végül 1884-ben kapta. A 19. század közepétől a 20. század közepéig több kísérletet tettek egy Kínától független „Turkesztán” létrehozására, amely két alkalommal – 1933-34-ig és 1944-49-ig – szovjet támogatással sikerült is. E törekvések megghiúsulását többnyire a belső megosztottság és a kínai hadsereg közbelépése okozta. 1955-ben a területet autonóm köztársasággá nyilvánítják, amelyet a többségben lévő, türk nyelvet beszélő iszlám ujugurokról neveztek el, mint Hszincsiang Ujgur Autonóm Terület.²¹

A muzulmánok megkülönböztető vonásai közé tartozik, hogy magukat elsősorban egy nemzetközi iszlám közösséghez tartozóknak, tehát egy Kínától idegen kultúra képviselőjének tekintik. Az iszlám testvériség eszméje és érzése bizonyos mértékig egységbe fűzi ezeket a különböző társadalmi és kulturális csoportokat, amelyek ellenállnak a különösen a múltban időnként felbukkanó kínai megosztó kísérleteknek, amelyek, a türk kisebbségek, az ujugurok (üzbég, kazah, kirgiz) stb. esetleges közös muzulmán politikai frontja kialakulását igyekeztek meggátolni. Mivel az iszlám külön kultúra és életmód, amely összefogja a vallást és a politikát, egy nem muzulmán országban hívei sok vonatkozásban kívül maradhatnak annak politikáján, potenciálisan szeparatista tendenciákat testesítve meg. Az iszlám újjáéledése és néhány országban elért sikerei – éppen a testvéri összetartozás érzése miatt – nem maradtak hatás nélkül a Kínán belüli muzulmán közösségekre sem.

Ugyan megszülettek az autonómiára vonatkozó törvények, de alkalmazásának legfőbb akadálya az erősen baloldali maói politika radikális intézkedései voltak. A „kulturális forradalom” alatt több ezer mecsetet, iskolát romboltak le, betiltották az arab írás használatát – ezt latin betűkkel helyettesítve, megakadályozták az iszlám vallás gyakorlását, felrúgva az iszlám kulturális szokásokat, pl. disznók tartására kötelezték őket. Ennek hatására hatalmas kazah és kirgiz elvándorlás vette kezdetét. Ezzel párhuzamosan hatalmas han migráció indult meg a „nyugati földek feltörése” program keretében, de ennek valódi oka Hszincsiang Kínába való integrálása volt. Kína és a Szovjetunió 60-as évekbeli elhidegülésének következtében a határok lezárása teljes egészében megszakította a szomszédos rokon népekkel való bármiféle kapcsolattartást és a határmenti kereskedelmet.

Hszincsiang sok szempontból fontos stratégiai pont Kínának. Egyrésztől ütközőzóna, másrészt, mint ritkán lakott nyugati terület jó bázisa lehet a túlnépesedett keleti terület tehermentesítésére.

Az 1979-ben elindított nyitási politika irányelvei csak részben és vonakodva lettek megvalósítva a tartományban. Ekkor erőszakos összecsapások történtek egy tartományi városban, Aksuban, amely már az etnikai ellentétek kiéleződésének volt az első komoly jele. Ellentmondásosan pont ebben az időszakban tett engedményeket a kínai kormány az anyanyelv használatára, a vallás szabad gyakorlására az etnikai kisebbségek körében. Újra használhatták az arab írást az iszlám népcsoportok, lehetőséget kaptak kulturális életük gyakorlására, több mint 30 000 mecset és imahely építésére került sor és használhatták anyanyelvüket az oktatásban. Helyi lapok jelentek meg ujugurul, kazahul és kínaiul nyomtatva, a tv- és a rádió napi nemzetiségi műsorokat sugározhatott.²²

Az alkotmányban foglalt alapelvek sikeres végrehajtása érdekében, a regionális autonómia részletesebb szabályozására az Országos Népi Gyűlés (ONGY) 1984 májusában regionális autonómiatörvényt fogadott el, amely egy bevezető részből és 67 cikkelyből áll.

Addig az 1952-ben elfogadott 40 cikkelyes „A helyi nemzetiségi autonómia megvalósításának alapelvei Kínában” című törvény volt az irányadó. Újra leszögezte, hogy ezek a területek Kína elidegeníthetetlen részei és speciális rendelkezések sorával kívánta meggyorsítani gazdasági és kulturális fejlődésüket. Pénzügyi lehetőségeikhez mérten különböző létesítményeket hozhatnak létre, beruházásokról rendelkezhetnek. Helyi bevételeik felett maguk rendelkeznek, és ahol a helyi bevételek nem fedezik a kiadásokat, ott a felsőbb szintű pénzügyi osztályok szubvenciókat nyújtanak. A magasabb szintű állami szervek számára fontos elvi útmutatásokat fogalmazott meg, miszerint az országos gazdasági, társadalmi, fejlesztési tervek kidolgozásánál figyelembe kell venni az autonóm területek speciális szükségleteit, számukra külön fejlesztési alapokat kell létrehozni, figyelmet kell fordítani ellátásukra, termékeik értékesítésére stb. Dönthetnek amellet, hogy a felsőbb szinten hozott határozatokat, törvényeket rugalmasan kezelik, és saját körülményeikhez igazítják azokat, természetesen a felsőbb szervek jóváhagyásával. Az állami oktatási politika keretén belül, de nagy függetlenséggel alakíthatják saját oktatási rendszerüket, dönthetnek iskolák felállításáról, azok tanrendjéről, nyelvhasználatáról, a felvétel módjáról stb.²³

A feszültségek mégis fokozódtak, mivel Hszincsiangból ugyan jutottak be képviselők a döntéshozó szervekbe, de azok többnyire han származásúak voltak. Gazdasági vonalon is hasonló volt a helyzet, az ujugrok a kulcsfontosságú gazdasági szektorokból kiszorultak, ott is a kínaiak képviseltették többségben magukat.

A szovjet-kínai határok megnyitásával az itt élő ujugrok, kazahok, kirgizek, üzbégek és tadzsikok szembesülhettek azzal a ténnyel, hogy Hszincsiang gazdasági helyzete még elmaradottabb, mint az „anyaországok”-é. Ezzel még nagyobb lökést kaptak a hanellenes és szeparatista mozgalmak, amely a Szovjetunió felbomlásával csúcsosodott ki, mivel az itt élő népek a birodalom szétesését a közép-ázsiai államok újra függetlenné válásaként élték meg.

A különböző szeparatista események igen komoly aggodalmat váltottak ki a kínai kormányban, mely – látván a Szovjetunió példáját – e súlyos probléma orvoslását sürgették. Megjegyzendő, hogy a KNK etnikai, etnopolitikai helyzete lényegesen eltér a volt SZU helyzetétől: az 1990-es népszámlálás szerint a KNK-ban a han kínai mellett 55 elismert nemzeti kisebbséget jegyeztek, össznépességük 91.2 millió, amely kb. 8%-a az össznépességnek, míg a volt SZU-ban a nem orosz nemzetiségek aránya 50%-át tette ki az összlakosságnak. A probléma abban rejlik, hogy Kínában a 8%-os kisebbség az ország területének 64%-án él és többnyire a határmenti területeken. A dolgot tovább súlyosbítja Hszincsiang esetében a kínai kultúrától és etnikumtól való hatalmas különbözőség, és a környező országokkal való hasonlóság e téren, valamint a központi szervek, és Hszincsiang távolsága – egy kínai mondás szerint: „Az Ég magas, a Császár messze van”.²⁴

Mivel Hszincsiang destabilizálódásának megakadályozása Kína fő törekvése, ez lényegében összefügg és meghatározza közép-ázsiai államokkal folytatott politikáját. Peking elvárja az ottani kormányfőktől, hogy bárminemű Kína ellenes megmozdulást se tűrjenek és támogassanak az államuk területén. A közép-ázsiai államok egyetértése ezen a területen pozitív fogadtatásra talál Pekingben, de a gyakorlatban diplomáciai, katonai, politikai és gazdasági együttműködéssel akarja biztosítani magát a szeparatista mozgalmakkal szemben. A kapcsolatok alapját a Kína és a közép-ázsiai államok között létrejött ún. a „Békés egymás mellett élés” öt alapelve képezte, melyek a következők: a szuverenitás és a területi épség kölcsönös tiszteletben tartása, kölcsönös meg nem támadás, belső ügyekbe való be nem avatkozás, egyenjogúság, kölcsönös haszon. Peking támogatta a politikai status quo-t a közép-ázsiai államokban, mivel attól tart, hogy egy a térségben bekövetkező káosz Észak-nyugatra is átgűrűzhet, a határaikon túl. Az iszlámmal kapcsolatban egyetértés van Peking és e közép-ázsiai kormányok között abban, hogy annak szigorúan vallási síkon kell maradnia, semmiképpen nem kaphat politikai erőre, mely az állami politika irányítására törekszik.

A kínai vezetés fáradhatatlanul hangoztatja befelé és kifelé, hogy a belső stabilitás nélkülözhetetlen feltétele a gazdasági fejlődésnek.²⁵

Határegyezmények

Míg a Gorbacsov és Li Peng által kötött határegyezmények a két állam 60-as évekbeli határproblémáit kívánta tisztázni, addig a 1992 utáni egyezményeket, főleg Kína belpolitikai instabilitása tette szükségessé. Az első komolyabb katonai és határegyezmény, mely a szeparatista mozgalmak kiszélesedését és többoldalú támogatottságát próbálta megakadályozni, 1994. április 26-án született. Ez az úgynevezett 4+1 (Kazahsztán, Kirgízia, Tadzsikisztán, Oroszország és Kína) egyezménye tulajdonképp az 1997. április 24-én aláírt máig érvényben lévő szerződés előzménye volt. Ez a szerződés a határvonal pontos meghatározása és határbiztonság javítása érdekében jött létre. 15%-os csapatcsökkentésről biztosították egymást egy 100 km széles zónán belül a közös határszakaszon. Ezenkívül, a kínai vezetés elérte azt, hogy a kirgiz és kazah kormány nem támogatja az ujjur disszidenseket. 1999-ben újra létrejött a „shanghai ötök” találkozója, ahol már nemcsak az ujjur szeparatista mozgalmakat próbálták elhárítani, hanem az öt ország megegyezett az iszlám fundamentalizmus, a tadzsik, talibán és a fergánai fegyveres megmozdulások ellen való közös fellépésben. Már a 94-es szerződés is elégedetlenséget váltott ki az ujjurok körében. A 1996. áprilisi shanghai csúcstalálkozó előtt a közép-ázsiai ujjur szervezetek felhívást intéztek saját kormányuk felé, miszerint nem írják alá a többoldalú egyezményt Kínával a határterületekre vonatkozó, bizalomépítő intézkedésekről, mivel azok a hszincsiangi ujjurok ellen irányulnak.²⁶

A szervezet később is, - az amerikai, 2001. szeptemberi események után, - a fundamentalizmus és a terrorizmus elleni közös fellépésben jelölte meg a tevékenységük fő vonalának.

Egy nagyszabású, koordinált felkelési mozgalom valószínűsége Hszincsiangban csekély a régió etnikai és vallási inhomogenitása, valamint a szervezetek hiánya miatt. A megelőző eseményekből kiindulva azonban elképzelhető, hogy a szeparatista terrorakciók megszorodnak. Ezen mozgalmak széleskörű támogatottságának Hszincsiang lakosságának körében kicsi az esélye, hiszen Kína gazdasági reformpolitikája ebben a térségben sikeres és ez megmutatkozik a növekvő életszínvonalban is – a kisebbségek körében is.

A Szovjetunió szétesése óta – még a szakembereket is meglepve – csak óvatosan prognosztizálhatunk a jövőbeni politikai változásokról. Kínával kapcsolatban különböző jövőképek jelennek meg, melyek nagyon széles skálán mozognak. A skála egyik végén egy népköztársaság található, ahol a növekvő egyenlőtlenségek miatt az egymással harcoló régiók szétesése fenyeget, másik végén a spektrumnak Kína, mint a XXI. század gazdasági és katonai szuperhatalma áll, mely Kazahsztánt is nagymértékben érinti.²⁷

Felhasznált Irdalom

1. B.K. Szultanov: Politika i intereci mirovyh derzsav v Kazahsztane. Politika i intereci Rosszii 39-83 Friedrich Erbert Stiftung, Almaty 2002.
2. Zbigniew Brzezinski, A Nagy sakktabla, Gondolat, Budapest, 1997
3. Murat Laumulin, Kazhsztan v szovremennyh mezsdunarodnyh otnosheniah bezopasztnoszty, geopolitika politologia. Informacionno-analiticseskij center kontinent. p.285 Almaty 2000.
4. Russians in Central Asia, In: The Ethnic Challenge Beyonds The Borders, Ed. by Yongying Zang and Roubev Azizian, MacMillian Press, Glasgow UK, 1998. p. 88-90
5. Ibid.
6. Mehdi Mozaffari: Southern Belt of CIS, In: Security Policies in the CIS, Ed. by Mehdi Mozaffari, MacMillan Press, Glasgow UK, 1997. p. 158-182.
7. Survey: Central Asia, The Economist, February 7, 1998
8. Népszabadság 2000. október 12.
9. Boroshin, Regionalnije aspekty Rosziszskogo-Kazasztanskogo pograncsja. Centralnaja Azia i Kavkaz, Zsurnal- politicseskijh izsledovaniji 2003/1
10. Rubelzóna vég, HVG, 1993. december 4.
11. R. Alekseyev-W. Mikhailov: The Eurasian EC. Community, International Affairs 2000/11. p. 142-148.
12. N. A. Nartov.: Geopolitika, Ucsébnik. P.220. Juniti Moszkva 2002.
13. Murat Laumulin, Kazhsztan v szovremennyh mezsdunarodnyh otnosheniah bezopasztnoszty, geopolitika politologia. Informacionno-analiticseskij center kontinent. p.285 Almaty 2000.
14. R. Alekseyev-W. Mikhailov: The Eurasian EC. Community, International Affairs 2000/11. p. 142-148
15. Mehsdad Hanghayeghy: US-Kazakh Geostrategy, Working Papers, Almaty 1998
16. Survey: Central Asia, The Economist, February 7, 1998

17. Roy Allison and Lena Jonson. Central Asian Security. The New International Context. Copublished with the Royal Institute on International Affairs p.293. 2001
18. Tálás Barna: Kína az ezredfordulón, Keleti füzetek, Külkereskedelmi Főiskola, Bp. 1998. október.
19. Frank Umbach.: Future impacts of Chinese and Asian dependency upon energy from the Middle East and Central Asia p.143-163. In: The Impact of Asian powers on global Developments. Physica-Verlag, Heidelberg Germany 2004
20. Ahmed Rashid: Ein globaler Ölmulti (Chinas strategische Rolle in Zentralasien), Internationale Politik 1998/3
21. Yasmin Melet: China's political and economic relations with Kazakhstan and Kyrgyzstan, Central Asian Survey 1998/2 p. 229-252
22. Ibid.
23. Jordán Gyula: a kínai nemzetiségi politika egyes kérdései, In: Kínai gazdaság, nyelv, politika, kultúra II., Tanulmányok a kultúraközi kommunikáció tárgyköréből, Külkereskedelmi Főiskola Budapest, 1995 szerk: Hidasi Judit.
24. Gurdun Wacker: Keim der Destabilisierung? China und eine neuen zentralasiatischen Nachbarn, Internationale Politik und Gesellschaft 1997/3
25. Ibid.
26. Ahmed Rashid: Ein globaler Ölmulti (Chinas strategische Rolle in Zentralasien), Internationale Politik 1998/3
27. Frank Umbach.: Future impacts of Chinese and Asian dependency upon energy from the Middle East and Central Asia p.143-163. In: The Impact of Asian powers on global Developments. Physica-Verlag, Heidelberg Germany 2004